

Monika Krogulska-Krysiak

Litwa na łamach "Tygodnika Ilustrowanego" w latach 1905-1914

Meritum 1, 115-124

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LITWA NA ŁAMACH „TYGODNIKA ILUSTROWANEGO” W LATACH 1905–1914

W świadomości społeczeństwa polskiego marzenia o wskrzeszeniu dawnej Rzeczypospolitej w unii z Litwą pojawiły się w zasadzie z chwilą utraty niepodległego państwa. Choć z biegiem czasu zdawano sobie sprawę z dążeń separatystycznych narodu litewskiego, uzyskania pewnej autonomii zarówno politycznej, jak i kulturowej (zwłaszcza językowej), to nie brano pod uwagę możliwości zupełnego zerwania dotychczasowych relacji. Utworzenie po I wojnie światowej oddzielnego państwa litewskiego spotkało się więc z dezaprobatą strony polskiej, która wydawała się być zaskoczona takim rozwojem wypadków. W konsekwencji stało się to bezpośrednią przyczyną konfliktu między tymi państwami w okresie międzywojennym.

Symbolem litewskiego odrodzenia narodowego stała się utworzona w 1883 roku „Aušra” – pierwsze pismo wydawane w języku litewskim. Od tego momentu, na łamach polskich gazet we wszystkich trzech zaborach ukazywały się artykuły odnoszące się do „spraw litewskich”. Liberalizacja stosunków społecznych w Cesarstwie Rosyjskim u progu XX wieku, a zwłaszcza złagodzenie cenzury ożywiło, dotychczas utrudniony dyskurs polityczny wśród przedstawicieli „młodej generacji” litewskich narodowców. Obok podnoszonych haseł *stricte* kulturalnych wprowadzenia języka litewskiego do urzędów, szkół i kościołów, coraz częściej pojawiały się żądania dotyczące kwestii zakresu autonomii Litwy. Poglębienie antagonizmów polsko-litewskich było ściśle związane z rozwojem ruchu narodowego na Litwie. Sytuacja ta przyczyniła się do wzrostu zainteresowania społeczeństwa polskiego tą częścią dawnej Rzeczypospolitej¹. Ruch odrodzeniowy Litwinów stał się zagadnieniem popularnym, o czym najlepiej świadczy chociażby wydany przez Zygmunta Glogera wybór opublikowanych

---

¹ P. Lossowski, *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883–1939*, Warszawa 1985, s. 58.

w prasie polskiej w 1905 roku trzydziestu pięciu artykułów dotyczących tego zagadnienia².

Jednym z czasopism o charakterze społeczno-kulturalnym, które na swoich łamach poruszało szeroko rozumianą tematykę litewską, był wydawany od 1859 roku w Warszawie „Tygodnik Ilustrowany”. Rubryka historyczna od początku istnienia pisma stanowiła jeden z jego charakterystycznych elementów. Dobra kondycja finansowa pisma pozwalała na pozyskanie licznych współpracowników rekrutujących się z grona pisarzy, publicystów, artystów i plastyków. Wśród nich warto wymienić takie nazwiska jak: Bolesław Prus, Czesław Jankowski, Henryk Sienkiewicz, Eliza Orzeszkowa, Juliusz Kossak. Pismo ze względu na swój konserwatywny i zachowawczy charakter największą poczytnością cieszyło się wśród czytelników o tego typu poglądach. Duży jak na tygodnik nakład (11 tys. egzemplarzy w 1896 roku) rozprowadzany był na terenie ziem polskich wszystkich trzech zaborów, a także w środowiskach polonijnych w Rosji³. Z tego powodu „Tygodnik Ilustrowany” zaliczał się do najpopularniejszych czasopism polskojęzycznych na przełomie XIX i XX wieku. Nie bez znaczenia z pewnością był fakt zastosowania techniki drzeworytniczej, która wzbogacała szatę graficzną podnosząc jego atrakcyjność wizualną. W 1885 roku spółka Gebethner i Wolff nabyła prawa własności do pisma. Od 1906 roku redaktorem naczelnym „Tygodnika” był współwłaściciel firmy dr Józef Wolff⁴.

W 1905 roku profil pisma poszerzył się o dział społeczno-polityczny. Regularnie zaczęły pojawiać się teksty, których zadaniem było nie tylko przybliżenie czytelnikom istoty sporu polsko-litewskiego, ale również „odświeżenie” pamięci Polaków o samej Litwie. Popowstaniowa rzeczywistość bowiem przyczyniła się do stopniowego narastania wzajemnego dystansu. Dla mieszkańców Księstwa Poznańskiego, Galicji, a nawet Królestwa Polskiego, Litwa stała się krainą niemal zupełnie nieznaną⁵. Dlatego ważne jest zdefiniowanie pojęcia „Litwa” w rozumieniu zarówno publicystów, jak i samego społeczeństwa polskiego przełomu XIX i XX wieku. Otóż analizując chociażby publikacje Stefana Gorskiego czy Czesława Jankowskiego, do których odwołuję się w dalszej części artykułu, można stwierdzić, że Litwa funkcjonowała wówczas w znaczeniu szerszym niż tylko etnograficznym. Pod względem terytorialnym w świadomości

² Zob. *Kwestia litewska w prasie polskiej*, Warszawa 1905.

³ H. Markiewicz, *Pozytywizm*, Warszawa 1999, s. 46–47.

⁴ Z. Kmiecik, *Prasa warszawska w latach 1908–1918*, Warszawa 1981.

⁵ J. Wajer, *Ewolucja polskiego spojrzenia na Litwę i Litwinów na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Kultura polityczna w Polsce*, t. IV, cz. 1, red. M. Kosman, Poznań 2004, s. 181.

istniała tzw. Litwa historyczna w granicach przedrozbiorowych Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Pierwszy tekst ściśle poświęcony sprawom polsko-litewskim, *Kwestia litewska (z rozmów z dziennikarzami litewskimi)*, autorstwa Stefana Gorskiego ukazał się w lipcu 1905 roku. Artykuł powstał na podstawie wywiadów z reporterami dwóch ideowo różnych gazet litewskich – nieprzychylnie nastawionej do Polaków „Vilniaus Žinios” i umiarkowanej w poglądach „Lietuviu Laikraštis”. Wybór właśnie tych czasopism miał podkreślić wewnętrzną rozbieżność Litwinów wobec kwestii narodowościowej⁶. Dwa tygodnie później opublikowana została pierwsza część kontynuowanego w kolejnych numerach obszernego tekstu Zygmunta Glogera *Polska i Litwa*⁷. W oparciu o kronikę Długosza zostały w nim przedstawione zawiłe dzieje obydwu narodów, które ewoluowały od zmagania państwa polskiego z litewskimi najazdami łupieżczymi, aż do wspólnej walki z Zakonem Krzyżackim. Wykorzystanie tła historycznego było tu celowym zabiegiem autora, który chciał ukazać swoje stanowisko wobec działalności odrodzeniowej Litwinów. Meritum poglądów Gloger wyraził w zadaniu: „Dzisiejszy narodowcy litewscy mogą w języku swoim literackim wiele zbojkotować polszczyzny, ale co do krwi, to już chyba będzie za późno”⁸. Pod koniec 1905 roku ukazał się tekst Jana Kleczyńskiego zatytułowany *Polacy i Litwini*⁹. Była to ocena dotychczasowych działań litewskiego ruchu odrodzeniowego z punktu widzenia człowieka o „podwójnej”, polsko-litewskiej świadomości narodowej, którego „ojciec nosił nazwisko rdzennie polskie, a matka¹⁰ rdzennie litewskie”¹¹. Na uwagę zasługuje zastrzeżenie Kleczyńskiego dotyczące zakresu badań, w którym stwierdza że zajmuje się wyłącznie kwestią litewską nie wchodząc w zawiłości ruchu białoruskiego. Tendencja ta dominowała na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” do 1914 roku, gdyż białoruski ruch narodowy był oddzielnym przedmiotem rozważań. Z tego względu zagadnienie to nie jest też szerzej poruszane w niniejszym artykule.

⁶ S. Gorski, *Kwestia litewska (z rozmów z dziennikarzami litewskimi)*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1905, nr 28, s. 531–532.

⁷ Z. Gloger, *Polska i Litwa*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1905, nr 30, s. 563–564; ibidem, R. 1905, nr 31, s. 574; ibidem, R. 1905, nr 32, s. 591; ibidem, R. 1905, nr 34, s. 626.

⁸ Ibidem, R. 1905, nr 34, s. 626.

⁹ J. Kleczyński, *Polacy i Litwini*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1905, nr 50/51, s. 899.

¹⁰ Matka Jana Kleczyńskiego, Kazimiera pochodziła z rodziny Dowgiałłów. Zob. S. Sierotwiński, *Kleczyński J.*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, Warszawa 1966–1967, s. 567.

¹¹ J. Kleczyński, op. cit., s. 899.

Lata 1906–1907 były czasem największego zainteresowania zarówno samą Litwą, jak i ruchem odrodzeniowym na łamach „Tygodnika Ilustrowanego”. Przykładem może być numer 4 z 1907 roku, który w całości poświęcono historii i teraźniejszości Litwy. Należy zauważyć, że w tych latach na szpaltach pisma nie skupiano się tylko na zagadnieniach narodowościowych, ale również na wydarzeniach życia codziennego i kulturalnego. Pojawił się cykl reportaży o odradzającym się polskim życiu kulturalnym, rozwoju oświaty¹², otwarciu giełdy pracy¹³, stałego teatru polskiego w Wilnie¹⁴, Wileńskim Towarzystwie Opieki nad Dziećmi¹⁵. Zamieszczano poezje Witolda Gomułickiego¹⁶ i Marii Konopnickiej¹⁷ poświęcone Litwie. Również Bolesław Prus w jednym ze swoich cotygodniowych felietonów zabrał głos na temat stosunków polsko-litewskich¹⁸. Stałe reportaże z Wilna nadsyłali wspomniani już publicysta Stefan Gorski oraz historyk Henryk Mościcki. Obydwu autorom szczególnie zależało na tym, by w polskiej prasie częściej pojawiały się artykuły dotyczące Litwy, a czytelnicy mogli uzyskać informacje na temat nastrojów narodowościowych tam panujących. Gorski kontynuował swoje zainteresowanie dziennikiem „Vilniaus Žinos”. W jednym z artykułów – *Litwini o Litwinach i stosunku polsko-litewskim*¹⁹ – ponownie zajął się postawą tego pisma wobec Polaków, przedstawiając poglądy redaktora Kazimierza Puidy w sprawie dalszej ewolucji ruchu odrodzeniowego. Jednak Gorski nie bazował tylko na własnych obserwacjach; przede wszystkim starał się zebrać jak najwięcej wiadomości przeprowadzając wywiady z przedstawicielami kultury, nauki i Kościoła na Litwie. Wśród jego rozmówców można wymienić: Czesława Jankowskiego (redaktor naczelny „Kuriera Litewskiego”)²⁰, Tadeusza Wróblewskiego (późniejszy fundator Biblioteki Wróblewskich w Wilnie)²¹, ks. bp. Edwarda von Roppa (biskup wileński)²².

¹² J. Ostoja-Séy, *Ruch oświatowy na Litwie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 29, s. 595.

¹³ S. Gorski, *Giełda pracy w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 40, s. 791–792.

¹⁴ S., *Otwarcie stałego teatru polskiego w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 42, s. 933.

¹⁵ H. Mościcki, *Towarzystwo opieki nad dziećmi w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 41, s. 839.

¹⁶ Zob. Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 41, s. 829.

¹⁷ Zob. Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 4, s. 70.

¹⁸ B. Prus, *Wszyscy za jednego*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 4, s. 81–82.

¹⁹ S. Gorski, *Litwini o Litwinach i stosunku polsko-litewskim*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 42, s. 926–927.

²⁰ Idem, *Sytuacja polityczna na Litwie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 37, s. 725–726.

²¹ Idem, *Polacy i Litwini (wywiad u mecenasu Wróblewskiego)*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 39, s. 769–770.

Henryk Mościcki, obok zagadnień z zakresu historii i problematyki narodowościowej relacjonował także bieżące wydarzenia kulturalne. Pisał między innymi o planach wzniesienia pomnika Adama Mickiewicza w Wilnie²³ czy działalności tutejszej prasy polskiej²⁴. Ponadto w tekstach o charakterze historycznym przedstawiał sylwetki biskupów wileńskich²⁵ oraz porozbiorowe dzieje Litwy²⁶. Mościcki, podobnie jak Gorski, przeprowadził rozmowę z Tadeuszem Wróblewskim, jako „wytrawnym znawcą obecnych stosunków społeczno-politycznych na Litwie”²⁷. W komentarzu do wywiadu Mościcki stwierdził, że „z obecnego zamętu dążeń separatystycznych [...] żywioł polski na Litwie wyjdzie niewątpliwie obronnie, zgodnie z odwieczną tradycją dziejową”²⁸. Nawoływał jednak do sprawiedliwej oceny działań narodowych Litwinów i nie negocjowania ich praw do „samoistnego rozwoju, aby nie wpaść w ostateczność, której się nie ustrzegli szowiniści litewscy”²⁹. W numerach 4 i 5 z 1907 roku ukazał się także artykuł Ignacego Balińskiego *Litwa i kultura polska*³⁰. Była to odpowiedź na zarzuty dotyczące rzekomo celowej polonizacji Litwy. Autor przestrzegał Litwinów przed zbyt pochopnym odcięciem się od kultury polskiej, gdyż: „Do czegożby powróciła Litwa, gdyby jej kilkunastowieczny własny dorobek cywilizacyjny został odrzucony i wykreślony?”³¹.

W latach 1908–1909 na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” sprawami litewskimi nie zajmowano się już tak intensywnie. Na uwagę zasługują jednak trzy teksty *stricto* poświęcone Litwie: *Za Niemen het precz!* Kazimierza Laskowskiego³², recenzja książki Michała Römera *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*³³ oraz *Na Litwie i Białejrusi* Czesława Jankowskiego³⁴. In-

²² Idem, *Dążenia narodowościowe a Kościół katolicki na Litwie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 36, s. 705–706.

²³ H. Mościcki, *Pomnik Mickiewicza w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 11, s. 217–218.

²⁴ Idem, *Prasa polska na Litwie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 14, s. 353, 356; [wł. 253, 256].

²⁵ H. Mościcki, *Biskupi wileńscy po roku 1863 (notatka historyczna)*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 46, s. 937.

²⁶ Zob. Idem, *Litwini*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 10, s. 202–204; idem, *Od Reytana do Murawiewa*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 4, s. 72–73.

²⁷ Idem, *Era konstytucyjna na Litwie (z rozmów i wrażeń)*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1906, nr 5, s. 95–96.

²⁸ Ibidem, s. 96.

²⁹ Ibidem.

³⁰ I. Baliński, *Litwa i kultura polska*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1907, nr 4, s. 78–80; ibidem, R. 1907, nr 5, s. 97.

³¹ Ibidem, s. 97.

³² K. Laskowski, *Za Niemen het precz!*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1908, nr 18, s. 357.

³³ B. H. *Litwa*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1908, nr 36, s. 721.

spiracją dla powstania tekstu Kazimierza Laskowskiego była jego podróż po guberniach wileńskiej i grodzieńskiej. Dziennikarz zachwalał walory turystyczne tych ziem i zachęcał do ich odwiedzania. Jego zdaniem wyprawa na Litwę nie była kosztowna i szczególnie uciążliwa, a sam region jest wręcz stworzony do wypoczynku³⁵.

Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego Michała Römera³⁶ należy dziś do dzieł klasycznych, stanowiących dla badaczy litewskiego odrodzenia narodowego podstawowe opracowanie historiograficzne. Podpisujący się inicjałami B. H. recenzent wysoko ocenił publikację nazywając ją nawet zbyt drobiazgową. Twierdził, że: „szczegółowe traktowanie zjazdów, programów, i polemik partyjnych uczyni książkę p. Römera dziełem źródłowym dla przyszłych historyków”³⁷. Za jej podstawową wartość uważał przedstawienie istoty litewskich działań narodowościowych, o których społeczeństwo polskie ma wciąż „mętne pojęcie”³⁸. Z kolei artykuł Czesława Jankowskiego, z którego wylaniał się pesymistyczny obraz ograniczania polskich wpływów i wypierania ich z terenów byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, w zamysle redakcji miał być początkiem dyskusji w „sprawie palącej: stosunków polsko-litewskich”³⁹. Niestety zamierzenia te pozostały w sferze planów, jednak teksty Czesława Jankowskiego zaczęły pojawiać się częściej na łamach „Tygodnika”. Warto jeszcze wspomnieć o zamieszczonej przez cały 1909 rok powieści w odcinkach Józefa Weysenhoffa *Unia. Powieść litewska*⁴⁰, dotyczącej między innymi problemu ruchu narodowego Litwinów. Opinie o tym dziele zostały przedrukowane w „Tygodniku Ilustrowanym” w połowie 1910 roku⁴¹.

Obchody pięćsetnej rocznicy bitwy pod Grunwaldem stały się okazją do podkreślenia braterstwa Litwinów i Polaków, dlatego numer 28 „Tygodnika Ilustrowanego” z 1910 roku zdominowały artykuły nawiązujące do tego wydarzenia. Wymowny był zwłaszcza tekst Henryka Mościckiego *Sojusz horodelski*, gdzie autor stwierdził, że postanowienia unii w Horodle w „czasach smutnego

³⁴ Cz. Jankowski, *Na Litwie i Białejrusi*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1909, nr 22, s. 432–433.

³⁵ K. Laskowski, op. cit., s. 357.

³⁶ Zob. M. Römer, *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*, Lwów 1908.

³⁷ B. H., op. cit., s. 721.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Cz. Jankowski, *Na Litwie*, s. 432.

⁴⁰ W pracy Z. Kmiecik, op. cit., s. 384, błędnie podany jest rok 1911.

⁴¹ L.W., *Powieść litewska*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1910, nr 31, s. 622–623.

osłabienia unii obu narodów”⁴² powinny być wzorem dla obecnych stosunków polsko-litewskich.

Na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” artykuły poświęcone Litwie, aż do 1914 roku ukazywały się regularnie. Wzorem lat poprzednich, głównym tematem był litewski ruch narodowo-kulturalny. Zmienił się jednak sposób pisania o nim. W latach 1906–1907, kiedy zainteresowanie społeczeństwa polskiego Litwą przeżywało swoje apogeum, artykuły miały charakter informacyjno-polemiczny. Publicyści za swój obowiązek uważali przekazanie jak najszerszych wiadomości o zmianach zachodzących na Litwie zwłaszcza o głównych postulatach, zasięgu i skali działania rozwijającego się ruchu kulturalno-narodowego.

Wraz z popularyzowaniem informacji na ten temat uwidocznił się problem zakresu autonomii Litwy. Zdawano sobie również sprawę, że zasięg polskich wpływów na tych terenach w widoczny sposób zmalał. W konsekwencji pojawiały się coraz częściej pytania, w jaki sposób można utrzymać związki z Litwą. Głos w tej kwestii ponownie zabierał Czesław Jankowski publikując w 1911 roku trzyczęściowy artykuł *Światłocienie wileńskie*, który ukazał się w dziale *Podróż i korespondencje*⁴³. Jankowski przedstawił tu zarówno rozwijające się po latach stagnacji życie kulturalne miasta, jak i proces zmniejszania na Litwie i Białorusi szeroko rozumianego polskiego stanu posiadania. Pierwsze zjawisko określane mianem „światła” skontrastował z drugim, które kładło „ciem” na „polskiej własności ziemskiej na Litwie”⁴⁴.

Z kolei Henryk Mościcki recenzując książkę Edwarda Maliszewskiego *Polacy i polskość na Litwie i Rusi*⁴⁵, opierając się na danych statystycznych w niej zawartych, podkreślił że na tych terenach żywił polski stanowi największą siłę zarówno pod względem kulturowym, jak i liczbowym. Zdaniem Mościckiego, publikacja ta powinna „położyć kres fantastycznym, nieraz wprost szkodliwym mniemaniom o stanie polskość na rozległych obszarach ziem litewsko-ruskich”⁴⁶.

Tak jak w poprzednich latach, pojawiały się teksty dotyczące życia kulturalnego Wilna. W numerze 38 z 1911 roku w specjalnym dziale *Głosy z Litwy* (nie była to rubryka regularna!) informowano o problemach teatru wileńskie-

⁴² H. Mościcki, *Sojusz horodelski*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1910, nr 28, s. 565.

⁴³ Cz. Jankowski, *Wileńskie światłocienie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1911, nr 4, s. 70; ibidem, R. 1911, nr 5, s. 89; ibidem, R. 1911, nr 6, s. 110.

⁴⁴ Ibidem, R. 1911, nr 6, s. 110.

⁴⁵ Zob. E. Maliszewski, *Polacy i polskość na Litwie i Rusi*, Warszawa 1914.

⁴⁶ H. Mościcki, *Polskość na Litwie i Rusi*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1914, nr 4, s. 62.

go⁴⁷. Nie omieszkało podać również wiadomości o przewodniczącej z Petersburga do Wilna, redaktora „Kwartalnika Litewskiego”, Jana Obsta. Tym samym pismo poświęcone dziejom kultury polskiej na Litwie zaczęło wydawać w Wilnie⁴⁸. Warto nadmienić, że Obst publikował również w „Tygodniku Ilustrowanym” czego przykładem może być tekst *O pomnik Barbary Radziwiłłówny*⁴⁹.

Numer 37 „Tygodnika” z 1912 roku był specjalnym numerem poświęconym twórczości Władysława Syrokomli (wł. Ludwik Kondratowicz). Rocznica pięćdziesięciolecia jego śmierci była okazją do przywołania wspomnień o „nieistniejącej” już Litwie. W podobnie nostalgicznym tonie utrzymany był artykuł Czesława Jankowskiego *Litwa Syrokomli*⁵⁰, w którym oprócz literackiej analizy twórczości poety, autor poddał się refleksji na temat „dawnej” Litwy.

W tym samym roku Wilno stało się tematem przewodnim specjalnego numeru „Tygodnika” (nr 51), który w całości poświęcono miastu. Stronę tytułową pisma opatrzone wówczas napisem „*Wilnu, skąd myśl promienista na Polskę całą wybiegła, z sercem pamiętnem i braterskim zeszyt ten poświęcony*”. Pochodzący z tego numeru *Cudzoziemiec w Wilnie* Józefa Weyssenhoffa⁵¹ był satyryczną próbą przedstawienia specyfiki stosunków polsko-litewskich. Posługując się przykładem osoby zupełnie niezorientowanej w tym zagadnieniu, autor ukazał zawilść relacji panujących między obydwoma narodami. Wśród innych artykułów „wileńskiego numeru Tygodnika” należy wymienić: poświęcony polskim inicjatywom kulturalno-naukowym *Mysł polska w Wilnie* Stanisława Ostoi⁵², *stricte* historyczny tekst *Promieniści* Henryka Mościckiego⁵³ i poemat Artura Oppmana *Wilno*⁵⁴.

Niewątpliwie najważniejszym tekstem tego wydania były *Wrażenia wileńskie*, których autor podpisał się inicjałami ST. DZ.⁵⁵. Przedstawiono tu w szerokim aspekcie sytuację miasta, począwszy od architektury na składzie narodowościowym kończąc.

⁴⁷ [W.] R[abski], *Nowy teatr w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1911, nr 38, s. 750.

⁴⁸ W.C., *Zbieracz litewski*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1911, nr 38, s. 750.

⁴⁹ J. Obst, *O pomnik Barbary Radziwiłłówny*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 17, s. 354.

⁵⁰ Cz. Jankowski, *Litwa Syrokomli*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 37, s. 765–766.

⁵¹ J. Weyssenhoff, *Cudzoziemiec w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 51, s. 1066.

⁵² S. Ostoj, *Mysł polska w Wilnie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 51, s. 1070.

⁵³ H. Mościcki, *Promieniści*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 51, s. 1067–1068.

⁵⁴ Artur Oppman był wówczas kierownikiem literackim „Tygodnika Ilustrowanego”. Poemat *Wilno* dedykował znanemu wileńskiemu artyście i działaczowi społecznemu Ferdynandowi Ruszczycowi. Zob. Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 51, s. 1069.

⁵⁵ ST. DZ., *Wrażenie wileńskie*, Tygodnik Ilustrowany, R. 1912, nr 51, s. 1071–1075.

W styczniu 1914 roku na łamach „Tygodnika” ukazał się ostatni w interesującym nas okresie artykuł szeroko traktujący o sprawach litewskich. Był to wspomniany już wcześniej *Polskość na Litwie i Rusi* Henryka Mościckiego. Wybuch wojny spowodował, że pismo w głównej mierze koncentrowało się na bieżących wydarzeniach politycznych, kwestia litewska zeszła zatem na dalszy plan i do końca 1914 roku nie była w zasadzie poruszana.

W latach 1905–1914 w „Tygodniku Ilustrowanym” ukazał się szereg artykułów poświęconych tematyce litewskiej. Dwa wydarzenia, które zbiegły się ze sobą w czasie, a mianowicie Sejm Wileński i złagodzenie cenzury stworzyły grunt do podjęcia tematyki litewskiej. Dlatego w okresie od 1905 do 1907 roku nader często pisano o Litwie. Ponowny wzrost zainteresowania wątkiem litewskim nastąpił w 1910 roku, kiedy to przy okazji obchodów rocznicy bitwy pod Grunwaldem przywoływano pamięć o dziejach unii polsko-litewskiej. Oczywiście nie omieszkało przy tym czynić aluzji do aktualnych stosunków panujących między tymi narodami. Trend ten trwał aż do 1913 roku.

Wśród zamieszczanych na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” tekstów o Litwie dominowały korespondencje. Forma ta pozwalała w realiach początku XX wieku na przekazywanie zainteresowanemu czytelnikowi w miarę bieżących informacji z życia społeczno-kulturalnego czy politycznego na Litwie. Na uwagę zasługuje fakt, że kwestia litewska w latach 1905–1914 była stałym elementem „Tygodnika Ilustrowanego”, choć w poszczególnych latach tego okresu pisano na ten temat z różnym natężeniem.

LITHUANIA ON THE PAGES OF THE „TYGODNIK ILUSTROWANY” DURING THE YEARS 1905–1914

The emergence of the Lithuanian national periodicals was significant in one important regard. It sparked the interest of the Polish society in the Lithuanian national movement. From this moment in history the problem of Lithuanian national movement started to be widely presented across the pages of the Polish newspapers. One of the newspapers, which were greatly interested in the Lithuanian national issues, was „Tygodnik Ilustrowany”. It is worth asserting here that this newspaper was one of the most readable newspapers in the Russian partition of Poland. In 1905–1914, a significant number of articles on the pages of „Tygodnik Ilustrowany” were dedicated to the issues connected to Lithuania. This emergence of the Polish interest in Lithuanian issues was possible due to two important events, which took place simultaneously during that time. Firstly, a meeting among the Lithuanian activists took place in Vilnius and secondly the censure was softened. Therefore in the years 1905–1907 a vast increase of publications concerning Lithuanian issues could be observed. The next phase of the increased interest in the matter is recognized to start in 1910. It was tightly connected to the celebration of the anniversary of the battle of Grunwald, when Polish and Lithuanian forces won with German troops. Many publicists wrote extensively about the times of the Polish-Lithuanian Commonwealth and made remarks on the current relations between the neighbors. This trend lasted till 1913. Among the publications about Lithuania, correspondence held significant majority. This form enabled the publicists to provide the reader with the most accurate account on the current events from the Lithuanian social, cultural and political life. It is worth mentioning that the issue of Lithuanian national movements was constantly written about on the pages of „Tygodnik Ilustrowany”. However at the same time it has to be noticed that the intensity of the writings on the topic varied significantly during that time.